

Ülfət NİFTİYEVƏ

Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın dissertantı

Ünvan: Bakı, Nəsimi rayonu, Şəmsi Bədəlbəyli, 98

Email: niftiyeva89@bk.ru

SÜLEYMAN ƏLƏSGƏROVUN LİRİK MAHNILARININ FORMAXÜSUSİYYƏTLƏRİNƏ DAİR

Xülasə: *Məqalədə görkəmli bəstəkar və pedaqoq, Azərbaycanın xalq artisti, professor Süleyman Ələsgərovun lirik mahnılar silsiləsindən olan “Bilsin yar” mahnısının nəzəri təhlili verilmişdir. Məqalədə mahnıdakı mətn ilə melodik cümlələr arasında əlaqə, məqam və harmonik xüsusiyyətləri araşdırılır.*

Açar sözlər: *Süleyman Ələsgərov, mahnı, məqam, forma, poetik mətn*

Azərbaycan musiqi xəzinəsinin xalq ruhlu bəstəkarlarından olan Süleyman Ələsgərov dəyərli əsərləri ilə dinləyici rəğbəti qazanmışdır. Bəstəkarlıq ilhamı ilə xalqın ruhuna yol açan, musiqi dili ilə vətən gözəlliklərini, təbiətimizin rəngarəngliyini nota köçürən bəstəkar yazıb-yaratmaq eşqi ilə yaşamış, gözəl və qiymətli musiqi incilərini bəxş etmişdir. Böyük bəstəkar yaradıcılığında musiqinin bir çox janrlarına müraciət etmişdir. Hər bir janrdə yaratdığı musiqi əsərləri özünəməxsusluğu, xalq ruhuna yaxınlığı ilə seçilir. Onun yaradıcılığında qəhrəmanlıq, əmək, vətənə məhəbbət və lirik səpkili mahnılar xüsusi yer tutur.

Bəstəkarın lirik mahnılar silsiləsində müraciət etdiyi nümunələrdən biri də məhəbbət mövzusunda yazılmış, sözləri Novruz Gəncəliyə məxsus olan “Bilsin yar” mahnısıdır. Mahnı sadə, lakin ifadəli melodiya malikdir. Bənd-nəqarət formasında yazılmış mahnıda yarın sevgilisinə hisslərini ifadə etməsi öz əksini tapır. Özünün saf, məhəbbət hisslərini təbiət gözəllikləri ilə müqayisə edir. Hətta sevgilisinin çöhrəsinin gözəlliyini qızılgülün rəngi ilə təcəssüm edərək, səsini xoş avazlı sarı bülbülə bənzədir. Sevgilisinin onun bu hisslərini bilməsini dönə-dönə istəyir. Yarının gözlərinin “qapqara” olmasına baxmayaraq, onun qəlbinə işıq saçması şairin qələminin və qəlbinin ən yüksək bənzətməsidir. Bütün bu hissləri dilə gətirmək böyük cəsarətə malik aşiq ürəyin bir səsidir. Azad ürəyin eşq odunda yanması bu şeirin məhəbbət mövzusu daha da cəlbedici və cazibədar edir. Bənd-nəqarət formasında yazılmış mahnı hərəsində 7 hecalı 4 sətir olmaqla 3 bənd və sözləri dəyişilmiş şəkildə verilmiş nəqarətdən ibarətdir. Birinci bəndə nəzər salsaq burada *abab* prinsipi üzrə qafiyələnmənin şahidi oluruq:

Yanağından alıbdır (a)

Öz rəngini qızılgül (b)

Səsinə oxşadıbdır (a)

Səsinə sarı bülbül (b)

Daha sonra üç dəfə fərqli cümlələrlə verilmiş nəqərat 7 hecadan ibarət *aa* sxemi üzrə təsvir olunur.

NƏQARƏT

Bunu gərək bilsin yar (a)

Sevinsin yar, gülsün yar (a)

Nəqarətdəki sözlərin fərqli ifadələrlə verilməsi mahnının dinləyiciyə daha da maraqlı edir.

İkinci və üçüncü bəndin qafiyələri birincidən tamamilə fərqlənərək *aaaa*şəklində verilmişdir.

Danış mənə, söylə bir, (a)

Nədir bu hikmət, bu sirr (a)

Gözlərin qapqaradır, (a)

Ürəyimə nur səpir (a)

Şairin bu böyük hisslərini bəstəkar musiqi dilinə çevirərək daha da canlandırmış, kövrək və həzin notlarla dinləyici qəlbini riqqətə gətirmişdir. Məhəbbətin musiqi dili insanı saflıq, sədaqət kimi ali hisslərlə tərbiyələndirir, sevmək və sevilmək kimi hisslərlə müqəddəsləşdirir.

Mahnının musiqi təhlilinə nəzər salsaq, ümumilikdə mahnı “a¹” mayəli segahın “c²” istinadlı Şikəsteyi-fars şöbəsinə əsaslanır. Mahnıda variantlılıq əsasən faktura dəyişkənliyindədir. Mahnı giriş, kuplet və nəqaratdan təşkil olunub. Giriş iki cümlədən və hər cümləsi səkkiz xanədən ibarət olub variantlı təkrardır (A+A1). 3/4 ölçüdə və “Moderato con moto” tempində yazılan mahnının girişində birinci cümlənin ilk səkkiz xanəsində üçsəsli fakturada melodiya verilib və növbəti səkkiz xanədə bu melodiya dörd səslə fakturada ahəngdar musiqi ilə əvəz olunur.

Moderato con moto

Şeirin hər misrası musiqidə dördxanəli cümlədə öz əksini tapır. Kuplet period formasında yazılmışdır. Belə ki, “a” mayəli segahüzərində qurulan mahnı iki hissəlidir. Birinci hissənin başlanğıcı iki cümləli, səkkiz xanəli perioddan ibarətdir. Kvadrat quruluşlu (4+4) hər iki cümlə (A+B) segah muğamı üzərində səslənərək, əsas tonun kvintasında tamamlanır (c^2).

Ya - na - ğm - dan a - lib - dir öz rən -

gi - ni qı - zıl - gül gül

Həmin period yenidən variantlı şəkildə təkrarı segah məqamının səssirasının doqquzuncu pərdəsi olan əsas tonun oktavasında tamamlanır (f^2). İkinci hissədə məqam dəyişənliyi (“d” mayəli bayatı-şiraz) müşahidə edilir. Burada əsas ton bir oktava yuxarıda (f^2) səslənir. 4 xanə cümləyə növbəti 4 xanəli cümlənin variantlı təkrarı şəklində verilir. Bu hissə segah məqamının “Manəndi Muxalif” şöbəsinin istinad pərdəsindən başlayaraq enən hərəkətlə əvvəl səssirasının yeddinci pərdəsində (d^2) müvvəqqəti dayanır. Daha sonra əvvəlki musiqi cümləsi təkrar olunmaqla səssirasının altıncı pərdəsi olan əsas tonun kvintasında bitir (c^2).

Sə - si - nə ox - şa - dıb - dir sə - si -

Mahnıda mətn ilə melodik cümlələr fərqlidir.

MƏTN

a
b
a
b

MELODİK CÜMLƏ

A
B
C
C₁

Mətnin birinci və ikinci misrası eynilə musiqi cümlələrində öz əksini tapmışdır. Musiqidəki “C” cümlə mətndən fərqli olaraq “a” qafiyəsi ilə eyni deyil. Bu “C” cümləsinin mahnıda kuliminasiya rolunu daşması ilə əlaqədardır. “C₁” cümləsi sekvensiyalı təkrardır. Mətdə “b” qafiyəli misra ilə uyğunlaşdırılır. Bənddən nəqarata keçiddə iki xanədən ibarət bağlayıcıdan istifadə olunur. Bəndlərdə iki misralıq nəqaratı üç dəfə söz dəyişkənliyi ilə melodiya təkrar olunur. Məqamınsəkkizinci pərdəsi medianta vəzifəsini görən (es) notundan başlayır. Enən və qalxan melodiya sonda məqamın əsas tonunda (f²) tamamlanır.

Nəqarat

Nəqarətdə melodik cümlələr və mətnin strukturu fərqlidir.

MƏTN

a
a

MELODİK CÜMLƏ

A
B

Birinci misra musiqi cümləsi ilə eyni şəkildədir. Nəqarətdəki ikinci musiqi cümləsi(B) isə mətndən fərqli olaraq xanənin kulminasiyada bitməsinə görə “a” qafiyəsinə görə eyni deyil. Beləliklə, burada “a¹” tonikalı segahın “c²” istinad səsləri “Şikəsteyi-fars”dan “d” tonikalı bayatı-şiraz məqamına modulyasiya baş vermişdir. Mahnıda mətn ilə musiqi forması arasında əlaqə araşdırılmış və məqam xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir.

ƏDƏBİYYAT:

1. Hacıbəyov Ü.Ə. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. B.: Yazıçı, 1985, 152 s.
2. Mahmudova C.E. Azərbaycan bəstəkar mahnılarında poeziya ilə musiqi. B.: Mars Print, 2009, 253 s.
3. Qafarova M. Bəstəkar Süleyman Ələsgərov və xalq çalğı alətləri orkestri. B.: ADPU-nun nəşriyyatı, 2012, 227 s.
4. Xəlilov V.C. Bəstəkar Süleyman Ələsgərov. B.: Işıq, 1985, 72 s.
5. Ələsgərov S.Ə. Lirik mahnılar. B.: Azərbaycan dövlət musiqi nəşriyyatı. 1978, 74 s.

Ульфат НИФТИЕВА

Диссертант БМА им. У.Гаджибейли

ОСОБЕННОСТЯХ ФОРМООБРАЗОВАНИЯ ЛИРИЧЕСКИХ ПЕСЕН СУЛЕЙМАНА АЛЕСКЕРОВА

Резюме: В статье на примере песни «Знай, любимая» раскрываются особенности песенного стиля композитора, народного артиста Азербайджана, профессора Сулеймана Алескерова. Рассматривается взаимосвязь между поэтическим текстом и мелодией песни, представлен гармонический и ладовый анализ.

Ключевые слова: Сулейман Алескеров, песни, мегам, форма, поэтический текст

Ulfet Niftiyeva

Dissertant BMA names U.Hajibeyli

THE THEORETICAL ANALYSIS OF THE SONG OF SULEYMAN ALASGAROVA «KNOW, BELOVED»

Summary: The article gives a theoretical analysis of the song "Know, beloved", the famous composer and teacher, People's Artist of Azerbaijan, Professor Suleyman Alasgarov, which is an author of series of lyrical songs. The article examines the relationship between the text and the melody in the song and analyzes the harmony and megam.

Key words: Suleyman Alasgarov, songs, megam, form, poetic text

Rəyçilər: sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Maya Qafarova;
sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Leyla Zöhrabova